

poroča o potresu, ki je 20. februarja 1835. hudo pokončal vse zahodno obrežje Južne Amerike. Pri čilskem mestu Conception stoji otok Kvirikvina iz popolnoma trdnega celotnega skalovja. A močni potresni sunki so na navpičnej poti iz globočine na površino pri vsakej plasti zadeli na upor, le na površnji ne ter so to površnje skalovje razbili in razdrobili, kakor bi jih bili s smodnikom razstrelili.

XIII.

Potresi po obširnih nižavah.

Pri drugej priliki smo uže omenili, da se nekatere velikanske nižave, n. pr. severna nemška, poljska in ruska planjava kaj redkoma močno pretresajo, če prav njih vršnje plasti iz same rahle in mehke tvarine (iz bolj ali menj debelega proda, peska, sipe in gline) sezajo v kaj velike globočine. Neki prejšnji odstavek je razkazoval zemljepisno razširjenost potresov; tam smo videli, kako se potresi pogostoma dogájajo le po nekajih pokrajinah, kako le nekatere zelo močno pretresajo, druge dežele pa le redkoma in slabo. Razen tega pa je omeniti še sledeče. Rahle in mehke plasti, ki po teh planjavah sezajo tako globoko v zemeljsko skorjo, ovirajo tresenje ter mu jemljejo prvotno moč. Prvotna sila je le redkoma tolika, da bi iz velike globočine pretresla h kratu vse sklade ali plasti. Pri širjenji tresenja se pa rahle in mehke plasti udajajo pretresujočej sili in je tako slabšajo, da se nazadnje brez sledu izgubi. Ko bi pa po teh planjavah trdno kamenito ohrodje globoko pod mogočnimi rahlimi in mehkiimi plastmi jedenkrat zelo močno pretresla posebno velika podzemeljska sila, širilo bi se močno tresenje tudi do površine ter bi todi jednako razsajalo in pokončavalo, kakor se je to uže večkrat godilo po velikanskej planjavi ob Misisipiji.

(Dalje prihodnjič.)

Na meseci.

Spisal Ivan Šubic.

Menda ga ni človeka, ki bi še nikdar ne bil udal se poeziji mesečne noči, in tudi tebe, dragi bralec, so uže gotovo kedaj prevzeli vtisi, ki jih vzbuja tiha jasna noč v naših prsih. Bledi mesec je plaval nad teboj, ter te obsipal s svojimi milobnimi

žarki; okolo tebe pa je neka nepopisna harmonija razlita bila po spečih dolih in hribovjih. In tedaj je tudi tvojo dušo objela ta sladka harmonija. Čuti, ki se ne dajo izraziti, zašli so ti v srce, in spomini davno uže minulih dni so se ti jeli vzbujati v prsih. Kar si kedaj doživel tužnega in veselega, stopilo je tisto noč zopet pred tvoje oči; gorjé, ki je počivalo uže skoro pozabljeno v tvojej duši, vzdignilo se je z dvojno silo izpod spominov, ki so je bili porastli. In tedaj se ti je jelo počasi srce topiti, ter mehki, nepoznani glasovi so se jeli oglašati v njem. Morebiti si ravno poprej v veselej družbi, pri polnih kupicah, smijal se tistim črnoglednim ljudem, ki vidijo povsodi tisočrne bolečine človeštva, povsod le solze in jok, ter si hotel v svesti cvetoče svoje dobe objeti in poljubiti ves ta lepi svet — sedaj, v mesečnej noči, prevzeli so te nehoté čuti onega svetobolja, ter ti polnili gineno dušo . . .

A napósled se ti je pač vrinila misel, se li tudi gori nahajajo kaka bitja, ki so nam podobna, se li tudi mej njimi, Bog zna kako nepopisne čase dolgo uže, vrsté sovraštvo in ljubezen, bol in veselje, kakor tu na naši zemlji . . .

Dragi bralec, s to mislijo so se uže davno bavili in temu se pač ni čuditi. Mesec je nam najbližje svetovno telo in njegova mirna, čarobna luč vpliva mnogo globokeje do naših src, kakor rezka solnčna luč, ki s svojim bleskom kmalu utruji oči in se jim ne more priljubiti ter sezati do srca. —

Mesec spremlja samotnega popotnika po neznanej stezi in sveti mornarju čez nezmerne valove. Mladeniču polni koprnečo dušo s sladkimi čuti in posluša njegove tožbe srčnih bolečin tako prijazno in nekako sočutno — in plava dalje! Sam Bog pa zna, kolikrat se mu ponavlja ta prizor pri jednem obhodu okrog zemlje, kolikrat čuje jedno noč v neštevilnih jezikih in varijantah tisto

„Bliedi mjesec, tebi tužim
Svoj na svietu tužan štan!“

— in vender gleda povsod jednako milo in potrpežljivo doli na ta čudni rod. Še celo tista množica pesnij, ki se kujejo z njegovo pomočjo in tudi njemu na čast, ne vzame mu njegove ljubezni do nas; pač mu „poetov m'javkanje in mačkov petje“ mnogo truda prizadeva, a ne spravi ga iz uma in ravnotežja, temveč v starej milobi in brez zamere prijadra drugo noč na obzorje. Kdo bi še dvomil, da ni on

pravi prijatelj Adamovih potomcev, da ne čuti ž njimi tuge in radosti!

A mesec ne vpliva samo na take poetične strune človeškega srca, ampak ima sploh veliko besedo v vsakdanjem življenji naše zemlje. Silno važen je prebivalcem morskih obal, ker jim prouzrokuje vseko in plimo (Ebbe und Fluth) morja. Od nekdanj mu pripisujejo pri vremenskih zadevah mnogostransk vpliv — in tedaj odločuje neposredno prospeh in rast vseh organskih stvari na zemlji. Vsak ve, koliko močij mu prisojajo do našega zdravja, telesnega dušnega — tu ne ravno vselej v laskavem pomenu. Nihče namreč ne sliši rad očitanga, da ga mesec — trka, naj menj pa oni, ki je v istini kaj v sorodu ž njim!

Ni se tedaj čuditi, da so se ukvarjali že stari narodi obilno z mesecem. Čestili so ga po božje in uredovali svoje privatne in državne sklepe po njegovih fazah. Mnogokrat bi bila imela svetovna zgodovina drug tek, ko bi ljudstva ne bila odločevala svojih činov po mesečnih menah. Da, že tedanji pesniki mu niso dali miru in delali so dobre in slabe verze o njem, prav kakor sedaj. V starih jezikih je ta naša sopremičnica navadno ženskega spola in tedaj je poet Agesianax opeval njen mili obraz, njena sladka usteca, krasne očke in celo ljubeznivi nasek, ki jej moli menda doli iz srede njenega kroga!

To je pač najlepši dokaz, da se fantazija starih pesnikov lahko meri z ono, s katero nas osrečujejo njihovi moderni kolegi!

In ostal je mesec do denšnjega dne priljubljena tvarina za razne spekulacije, ne samo pesniške, ampak tudi resne. Domišljija naša se je vedno rada vzdigovala v višje sfere, posebno pa v onej dobi znanosti, ko je bila navada vsako stvar obdajati s skrivnostnimi vprašanji in potem se najbolj s temi pečati; prava vednost stala je še le v drugej vrsti. Pred vsem je bilo vprašanje na dnevnem redu, če ima mesec svoje prebivalce ali ne. S čudovito jedinstvo so kmalu trdili, da ne more biti drugače, kajti noben pameten človek ne bo zahteval, da ima samo naša zemlja to prednost, biti domovje bitjem božje podobe. Stvarnik je ustvaril vse svetove, sklepali so, in osrečil jih je gotovo z organizmi. Naša zemlja mu pač ni toliko prirastla na srce, da bi zaradi nje opustošil ona nebrojna daljna telesa. Tedaj ima tudi mesec svoja živa bitja.

Kmalu so jeli te Mesečane ali Selenite opisovati s tako gorečo fantazijo, da so slednjič sami sebi verjeli, velika množica pa

se ve da za njimi. Posebno marljivi prijatelji Mesečanov so hoteli prav na tanko videti sve površje naše sopremičnice. Slikali so vernemu ljudstvu zelene mesečne gore z zlatim robovjem, mej katerim se pasó bele, zlatoroge čede; slavni Herschel je videl s svojim velikanskim teleskopom celo ljudi na meseci, ki so imeli tanke zlate peruti . . . se ve, sam o tej pravljici nič ni znal, skovali so jo drugi.

Pri vsem tem je bil vsak prepričan (če tudi ni prejšnjih zgodb do pičice verjel), da tam gori ne biva tako — vsaj po večini — prozaičen rod, kakor na zemlji. Na meseci mora vladati še prvotni raj in sreča njegova. Tam pač ne poznajo tistih nebrojnih križev in nadlog, tiste zavisti in tistega brezozirnega boja za obstanek, kakor ga bore tu uže od nekdanj gospodarji zemlje. Tam se čuje le pobratimija in ljubezen — da, ljubezen j aksaj, družega si vender pameten človek ne more misliti na tihem, milem meseci. Tam obdaje vsa srca rajska harmonija in ljubezen jih spremlja od zgodnje mladosti do poznih let. Nihče ne piše tako porogljivo o tistej „petošolskej“ ljubezni, kakor na zemlji; tam je to čisto naraven čut, — tam živé jedino zato, da se ljubijo, od rojstva pa do groba!

Ko je bila ta reč jedenkrat dognana, je pač vprašanje, kaj počno ti srečni Selenitje, menda odveč. Brez dvoma to, kar povsod zaljubljeni reveži. Pišejo si pisma, polna večnih priseg, poklonov in pretiranja, po šest pol dolga, da morajo konečno dve marki pritisniti na mesečne pošti, če je našej jednaka. Ali pa sedé pod zelenimi drevesi in si zró v srečne oči, pa nič ne govoré, prav tako kakor je menda na zemlji navada. A ko je treba iti narazen, poljubujejo se in tožijo, kako hitro je dan minil — in vender je trajal, kakor bomo pozneje čuli, 354 naših ur! Pa kaj se hoče, zaljubljen svet je povsod jednak.

Da si ti zavidani Mesečani ne ubijajo glav s takim trudapolnim delom, kakor mi, je pač očitno. Stvarnik vender ni bil tako neusmiljen, da bi jim nalagal vsakdanje skrbi in vsakdanji trud. Vse dobe lahko brez dela in pota; mi bi dejali, da jim leté pečeni piščanci v usta! V sreči in ljubezni tekó jim tedaj brezskrbni dolgi dnevi!

A bodi dovolj teh fantastičnih pripovedk, katerim se danes posmehujemo; nekdanj so se bavili ž njimi tudi resni „učenjaki“ — se ve, da ne v svojo slavo!

Poleg prebivalcev mesečnih zanimalo je uže od nekdanj drugo vprašanje radovedni Adamov rod: Kako bi bilo moči, priti z

Mesečani v dotiko! Tu pa so morali kmalu priznati, da za zdaj še ne gre, in sicer v prvi vrsti zaradi neke stare trme našega planeta. Zemlja namreč ne da nič od sebe, kar je jedenkrat dobila v pest. Objame nas pri rojstvu in nas pritiska potem do groba na svoje prsi; in še tedaj terja zopet svoj prah nazaj! Kar je prišlo v njeno obližje, to drži z vso svojo ljubeznijo, z vso svojo silo!

Vsled te gravitacije (težnosti) zemlja ne pusti nobene stvari, da bi se oddaljila od nje in jej postala nezvesta — in menda se ne bode dala nikdar pregovoriti!

Z rojstnega planeta tedaj ne moremo nikakor proč. A ko bi se nam tudi posrečilo dospeti do družega sveta, takrat bi težnost nove domovine potegnila s tako močjo našo ladijo k sebi, da bi se pač razdrobila na tisoč in tisoč koscev, s krmarji vred!

In kako ^{do tega sveta} plovilo hočemo vzeti, ki bi nas privédlo skozi one brezračne kraje, ki se prično potem, ko je naše atmosfere konec? — in to je prav naglo. Osem milj visoko je zrak uže tako redek, da je oni v naših zračnih sesalnicah v primeri ž njim prava gosta zmes. Z balonom bi tedaj ne prišli daleč — kajti vsa pot je dolga 50 tisoč milj! Ko bi jadrati tjà s hitrostjo brzovlaka južne železnice, rabili bi čez tri sto dnij in morali bi peljati mnogo živeža, še več pa — zraka s seboj. Človek potrebuje za dihanje vsak dan okolo šest sto litrov (osem sto gramov) kisleca (Sauerstoff), ki plava v kacijh dve tisoči osem sto litrih navadnega zraka. A s to množico atmosfere bi nihče ne izhajal 24 ur — kajti človek izsope v tem času tudi jeden kilo ogljenčeve kisline (Kohlensäure), ki bi v malo urah zrak toliko onesnažila, da ni več za dihanje. Zato mora imeti odrasten mož na dan vsaj 650 kubičnih metrov zraka; še le tedaj se izsopljena kislina ne pozna in ne dela škode zdravju.

Za vso pot, tjà in nazaj, rabila bi tedaj jedna osoba skoro štiri sto tisoč kubičnih metrov zraka, ki bi tehtal čez pol milijona kilogramov — ali več nego devet tisoč centov stare uteži!

In koliko bi trebalo posode! Ko bi ga naložili nestisnjenega, napolnili bi ž njim skoro sedem milijonov veder . . .

No, ta prtljaga bi uže nekaj prostora potrebovala — in tedaj imamo še samo zrak; kje je pa živež? Gostilne ni nobene ob cesti in marsikak pošten Slovenec bi se uže zaradi tega dvakrat premislil, predno bi se vsedel v voz — tudi ko bi druge zapreke vse odstranjene bile!

Najhitreje bi še šlo na tak strmoglav način, kakor ga nam J. Verne opisuje v „Poti na mesec“ s tako divno fantazijo in s tolikimi dokazi, da se konečno tudi neolikanemu bralcu vsa stvar malo „amerikanska“ zdi . . . Top, ki so ga vlili genijalni voditelji vožnje na mesec v Vernejeveji pripovedki, ni bil nič menj nego — devetsto čevljev dolg in navpično vlit v zemljo. Nabasali so ga s štiri sto tisoč funti strelnega bombaža (dynamita), tako da je nastalo šest milijard litrov gaza pod votlo kroglo. V njej so sedeli oni trije nevstrašeni možje, preskrbljeni z živežem in zrakom; šli so s tako silo iz žrela, da so preleteli v prvi sekundi najmanj tisoč metrov in dospeti bi imeli po računih v 97 urah na mesec. — In kak pok je nastal takrat, ko so sprožili! Tristo tisoč gledalcev je omedlelo in raztezajoči se plini napravili so vihar, ki je 20 milj v okrožji podiral hiše in ruval drevesa; na morji pa so valovi pogrezovali in požirali ladije . . .

Verne nadalje pripoveduje, da so svoj cilj zgrešili; se ve, tega njegovi Amerikanci ne pripoznajo, da bi bili slabo pomerili — čeravno bi bilo to prav lahko mogoče. Mala napaka izda veliko pri takej daljavi in pa mesec ima zelo nepravilno pot okolo zemlje, da ga je težko na „muho vzeti“. Ker leta okrog nas, z zemljo vred pa okolo solnca, tedaj pleše v serpentinah okrog svojega planeta in njegova pot je mnogo bolj podobna zavozljaneji vrvici, nego pošteneji cesti!

Vkljub tem nepremagljivim težavam človek vendar ni opustil svoje priljubljene misli o Mesečanih. Če ni mogoče priti tjà gori — tako so modrovali — se pa vsaj kaj pomenimo ž njimi. To ne bo težko, kakor trdi nemšk navdušenec, ki je predlagal sledeče: — Mesečani so brez dvoma pametna bitja (če ne, potem je sploh ves trud zastonj!); vsak razumen človek pa zna nekaj matematike, tedaj ima vsak Mesečan začetne pojme o geometriji v malem prstu.

Naredimo torej na ogromnej ravnini velikansk trikot iz bliščečih ogledal, ki bi metali svetlobo na mesec; potem ga poderimo in nadomestimo z drugo znano figuro, postavim s Pitagorovim stavkom — —. Mesečani bodo zapazili te izpremembe na zemlji in takoj uganili, da jih delajo umna bitja. Odgovorili bodo gotovo z enakimi sredstvi — in potem bo uže šlo; da imamo le začetek!

(Dalje prihodnjič.)

Pri Soči.

Zložil Simon Bric.

valóve tvóje gledam, Soča!
 Ko proti morju v dir hitiš;
 V okó mi síli sólza vroča,
 Ker misli bridke mi budíš
 Iz naših gór na pláno dèreš,
 A nič se ne ozíraš v mé?
 V pogóvoru skalóvjé pèreš,
 Le tód ob mèni greš molčé?
 Rodíla si se iz potoka,
 Ki mímo oken nam šumí,
 Kder kočó mojih dédov roka
 Stesála je nekđánje dní.
 Stojí še óna stara kočá?
 Kaj déla jednoóki mož?
 Ta mož je mèni ródni oča;
 Jaz vém, da tí ga znala boš!¹⁴

„Kakó bi njega jaz ne znála!
 Okó je bíl cesárju dál;
 Predavno smrt ga je pobrála,
 Obrasla trava vže iz tál;
 A bíla práj na kočó stréla
 Zagnála mu je ljút požár.
 Sedáj ondúkaj híša béla,
 A v híši nov je gospodár.“

Na meseci.

Spisal Ivan Šubic.

(Dalje.)

nanost je naredila konec takim, več ali menj pametnim
 sanjarijam. Odprla nam je v resnici pot na mesec in nam
 pokazala njegovo pravo lice v takej natančnosti, kakeršna je
 sploh možna. Daljnogledi, ki se bližajo v tehniki skoro svojemu
 idealu, privedli so nam obraz mesečev v tako obližje, da so učenjaki
 sestavili natančne zemljevide — ali bolje: mesečevide njego-
 vega površja in premerili njegovo gorovje. Uže l. 1643. je Hevel

načrtal prvi mesecevid; v novejšem času pa imamo več jako vestnih jednacij del. W. Beer in Mädler sta dokončala l. 1836. mesečno karto, ki meri jeden meter v presečnici. Vse pa prekosi mesecevid, ki je zagledal beli dan stoprav pred par leti s pomočjo pruske vlade. Risal ga je J. Schmidt, ravnatelj zvezdarni v Atenah več nego trideset let, vedno opazuje in delaje — pač lep vzgled človeške pridnosti in vztrajnosti! Njegova karta ima dva metra v premeru in sestoji iz petindvajsetih posameznih listov.

Vse te studije pa so nam pokazale mesec v čisto drugem svitu, nego so ga opisavali predniki. Mesec je v istini mrtva, mrzla brez-zračna krogla, brez življenja. Mesec je najbolj žalostna pustinja, kar si jih misliti moremo!

Slavni jezuit P. Secchi deli telesa na nebu v več vrst, ki nam predočujejo v velikanskih črtah nekako embriologijo vsakega sveta, ki kroži po vsemirji. V prvej vrsti nahajamo one nepopisno daljne megle, ki sestojé iz samih žarečih gazov v neizmernej prostornosti. Ta „neobdelani“ prvek se je jel sukati z ogromno silo okrog stalne osi in njegova snov se je morala pričeti zgoščevati in strjevati v podobi krogle — in tedaj zagledamo zvezde; najprvo one z belo (Sirij), dalje z rumeno (burovž, naše solnce) lučjo in končno svetove z rudečim bleskom. Ko se je površje popolnoma zgostilo in ohladilo, pade nanj voda in obdaje ga zrak; na tem objederji pa se tedaj morejo naseliti organska bitja — v to vrsto spada naša zemlja. Zadnji ekstrem pa so telesa, ki so čisto shlajena, ki plavajo brez vode, brez atmosfere v svetovnem prostoru, podobna razkosanej žlindrevej kepi!

Herschel pravi, da, ko pogleda na nebo in vidi te vrste in faze daljnih svetov, zdi se mu, kakor bi hodil po gozdu, v katerem je mnogo dreves: jedna mala in mlada, druga dorastla, a nekatera že čakajo, da jih gnila podere vihar

V zadnjo vrsto spada naš mesec. On je uže doživel vse one P. Secchijeve faze in zdaj jadra nem in star, brez življenja okrog naše zemlje, ter jej priča vsako noč, kako se jej bode jedenkrat godilo!

Nekdaj pa je pač imel tako lice, kakeršno ima sedaj zemlja naša. A Bog zna, koliko tisoč ali milijonov let je uže minulo od tistih dob, odkar so mu usahnili studenci in mu ne zeleni več polje in log!

Milijonov let! Nikar se ne čudi tej številki, ljubi čitatelj, ki jo slišiš večkrat v novej geologiji — morebiti je še premala, da bi v istini izrazila starostne dobe velikanskih daljnih svetov

Ali si uže čul, dragi čitatelj, pravljico o človeku, ki je razumel živalske pogovore? Sedel je nekdam ob šumečej vodi, ki je prala in zibala pesek na bregu. V obližji sta mu kramljali dve jednodnevni muhi, veselé se gorkega solnca. Bili sta obe stari, silno stari, kakor „zemlja“ — nobenej ni manjkalo kaj do deset ur! Uže dolgo ni nihče bil doživel v celem rodu take nezaslišane starosti — in sam Bog zna, zakaj je pustil té dve veli mamici še na svetu, njima samima in vsemu ljudstvu v nadlogo in pokoro! Tisti čas sta si oživljali spomine na davne mladostne dni — oh, kdaj so jima bile uže minule one dobe! Tedaj pa pokaže jedna na bližnje mravljišče in pravi tovarišici: „Glej, draga moja, ko gledam to velikansko goro, vzbujajo se mi stare, skoro uže pozabljene zgodbe v srci. Moja stara mamica je znala čudno povest o tem hribovji, povest, ki jo je čul njen ded od svojega pradedu; ta je slišal pripovedovati od svojih prednikov, kako se je nekdam začela na tem mestu zemlja strahovito tresti, majati in vzdigovati To je trajalo skozi tri rodove in konečno je nastalo ono gorovje!“

Ni mogla več dalje. Dolga govorica in spomini so jo premagali.

A tedaj je druga jednodnevica odgovorila: „Ljuba moja, ta zgodba pač ni verjetna; kar se je godilo pred toliko rodovi, pred toliko rodovi, pred toliko „stourij“, nema več zgodovinske veljave, ampak je le pravljica, ki se ohrani od roda do roda in katerej vsak nekaj pristavlja! Moj Bog, saj medve tudi nekaj pomniva, in vender je od najine mladosti še vse pri starem na zemlji. Po mojem mnenji ves svet ne more stati še toliko časa, kakor ti pripoveduješ o tem hribovji — to so prevelike številke to je cela večnost“

Strašen smeh je pretrgal njijino modrovanje. Človek se je kar za trebuh držal vsled samega hrohotanja: Ha, ha, muhe prismojene, vpil je, nehajte no! Vi merite svet s svojimi trenutki! Ha, ha! — — — Čarobni duh, ki ga je spremljal, pa ga je posvaril rekoč: In ti človek, kaj si pa ti drugega, nego jednodnevna muha proti zemlji in njenej starosti? In vender jo sodiš po svojih trenutkih, ki jih zoveš „leta!“ Ti si prismojen, ti! —

Sedaj, dragi bralec, ne boš se menda več čudil, ko bodeš slišal imenovati milijone let pri starosti svetovnih teles — take številke se le zde velike nam, ki smo od denes do jutri!

Kakšen pa je vender ta mesec, ki je uže od nekdanj tako zanimal srce in um človeškega roda? — Mesec je okrogla kepa, ne ravno velika. Ko bi ostrgal našej zemlji šest milj debelo skorjo, lahko bi iz teh olupkov ulil cel mesec. Njegov polumer je 235 milj dolg in površje mu je 13krat manjše, nego zemlje naše; vsebina pa celó 50krat!

Mesec je tedaj jako mali svetovni „prah“ in ko bi plaval v takej daljavi, kakor druge zvezde, bi ga pač nikdar ne videlo človeško oko; zginil bi za nas brez sledu v neskončnem vsemirji! —

Mesec kaže zemlji vedno jedno in isto plat, kakor bi bil z dolgim drogom nepremakljivo zvezan s svojim planetom, ki mu je dal življenje.

A kakor smo čuli, vrti se vender okrog svoje osi. To je navidezno protislovje, ki nam pa postane jasno s sledečim poskusom:

Postavimo sredi mize svetilnico in idimo okolo nje tako, da jej kažemo vedno svoj obraz. Pri jednem obhodu vidi naše oko zaporedoma vsak del mize in svetilnice — torej smo se tudi v tem času jedenkrat okrog samega sebe zasukali. Ako nadalje še pomislimo, da je pri tem poskusu svetilnica predstavljala zemljo, naša malenkost pa mesec: tedaj ni težko razumeti te stvari, kako se mesec suče okrog svoje osi, a vender ne ogledamo nikdar njegove druge polovice!

Uže s prostim očesom vidimo na meseci mnogo lis in marog, ki v istini niso nič družega, nego gorovje in njegove ravnine. Te prikazni so menda uzrok, da se je nam mesec uže od nekdanj zdel podoben tolstej — človeškej glavi, posebno kadar smo židane volje. Čestokrat ga tudi vidimo tako upodobljenega: sedaj z veselo nategnenim, drugič s kislim obrazom — kakor je bil pač njegov mojster in opazovalec pri volji! —

Daljnogledi nam kažejo, da ima mesečevo gorovje velikanske višočine. Merili so hribe po odsebnjej senci, ki se vidi prav razločno vselej na osojnej strani. Našli so tedaj vrhove po sedem in več tisoč metrov! Ako pomislimo na najvišje gore na zemlji, kaže se nam, da so v primeri več nego pol manjše.

Mesečeve vzvišenosti delé zvezdoznanci v dve vrsti: navadna pogorja in posamezne kolutarske gore. Prvih je mnogo popisanih; krstili so jih po podobnih zemeljskih gorovjih, n. pr. Kavkaz, Altaj, Apenine itd.

Druge vrste hribov je uže Mädlér preiskaval in jih zmeril čez dve tisoč, a Schmidt meni, da bi jih s 600kratnim povekševanjem videli do 100 tisoč! Vse so jako karakteristične. Okrog velikanskega kotla vzdiguje se strmo robovje — tedaj tako, kakor pri ognjenih gorah na zemlji. A v tem, ko ima n. pr. Etna le $\frac{1}{6}$ milje široko žrelo, razteza se premer mesečevih kotlov do 12 milj in njihova vsedlina pokriva časih čez štiri sto kvadratnih milj!

Sredi tega ogromnega žrela vzdiguje se navadno še jedna, časih tudi po dve pozamezni visočini, mnogokrat velikanskega obsega in silne velikosti.

Zraven strmin kaže pa mesec tudi mnogo ravnin, ki se odlikujejo navadno s svojo sivo barvo. Zovejo jih „morja“ — se ve, da ne v našem pomenu, ker ni nobene vode na meseci. Nekateri trdijo, da so to velikanski naplavi iz minulih dob.

Čez hribe in doline pa se ulečejo ravne svitle črte, brazde imenovane. Dolge so časih skoro sto milj in obdaje jih na vsakej strani visoko robovje. Schmidt našteva do pet sto takih brazd. Proglášali so jih za umetne ceste na meseci, drugi za dela ondotnih inženirjev; nekateri menijo, da so posušene vodne struge — pravi pomen teh brazd nam pa v istini ni še znan; morebiti pojasni prihodnja astronomija to zastavico.

Dalje so prišli učenjaki do važne iznajdbe: da néma mesec zraka v našem pomenu. Zrak lomi svitlobo in slabi njene žarke; pri meseci pa ne opazujemo nič jednacega. Ko se približa zvezda njegovemu robu, ne oslabi njen svit prav nič; kar bi se pri zemljinem zraku močno zgodilo. Te in druge okolnosti so privedle zvezdoslovce do sklepa, da nema mesec nobene naše atmosfere podobne odeje — tedaj tudi ne vode, ne življenja na sebi.

Mesec je mrtva, opustošena groblja!

Temu nasproti trdi Schröter, da je videl na meseci nekaj mraku podobnega in zato je sklepal, da ima vendar svoj zrak, ki se pa vzdiguje le kake $\frac{2}{3}$ milje od tál in se tedaj težko zapazi. Mogoče je torej le, da se nahaja vsaj nekaj življenja gori...

Hausen je tudi našel, da mesečevo središče in ^{Solnce}težišče ne padata skupaj, temveč prvo bi bilo skoro 8 milj bliže našej zemlji. Ker se pa položé nasadi jednake gostote vedno enakomerno okrog težišča, tedaj je nam vidna mesečeva plat osem milj višja, nego drugo površje in je prav za prav visoka planina, ki pač ne more imeti življenja. Ko bi imela zemlja primeroma jednake vzvišenosti, ležale bi skoro 30 milj nad morjem in gotovo bi ne našli gori več nobene rasti, nobenega zraka. Tako je na meseci; nevidna plat je bolj nizka in lahko je možno, da jo krije zrak, da ima svoje organizme...

Mesec potrebuje za pot okolo zemlje 29 dnij 12 ur 44 minut; tako dolgo mu je tedaj leto. V tem času se tudi obrne jedenkrat okrog svoje osi, in zato traje na njem dan in noč ravno jedno njegovo leto. Solnce ostane dobrih 14 dnij, ali 354 naših ur na obzorji — pač dolg dan!

Ker je pa nadalje mesecev ravnik tako malo nagnen proti njegovej poti, staj dan in noč za celo, proti nam obrneno plat zmerom jednako dolga, zmerom vsak po 354 ur in solnce ne zapusti nikdar polutnika. Tu vlada tedaj večno poletje (po naših pojmi), v srednjih širjavah prijetna pomlad, na tečajih pa se trda zima nikdar ne umika, s kratka: mesec nema letnih časov, na njem ni nikake izpremembe v gorkoti in mrazu.

Ko bi imel mesec svoje prebivalce, morali bi vsled tolikih dnij in nočij mnogo drugače ustvarjeni biti nego smo mi. Njih telo moralo bi štirinajstkrat vztrajnejše biti, a njih oči pač bolj trdne nego naše, da bi lahko prenašale dolge solnčne dneve. Se ve, počitka je tudi dosti — v 354urnej noči se uže nekaj naspiš in pokrepčaš. Na zemlji bi se menda največja lenoba lepo zahvalila za tako noč!

(Konec prihodnjič.)

Slovenske pripovedi o jezerih.

Spisal Simon Rutar.

Jezera so podobna bliščečim biserom na pisanej obleki naše zemlje. Naj se ti prikaže jezero v širokej dolini, ali sredi temnega gozda, ali pa visoko gori na samotnem sedlu: vedno te jednako zanima, vedno te vabi in miče na svoj breg. Kakor srčna skrivnost odkrije se pred teboj, kadar je z visokega mesta, z ozkega

morje, bližnja Bura pa se je pogreznila v velikansko razpoko ter poginila. Kako je bil pokončan Epidavrus v Dalmaciji, pozneje pa starejši Dobrovnik, omenili smo uže. Bolj pogubni so bili potresi v Južnej Italiji. Leta 1693. je hud potres na Siciliji v petih trenutkih porušil 50 raznih krajev in mest (mej temi tudi Katanijo) ter pobil 60.000 ljudij. Še hujši je bil potres v Kalabriji in severovzhodnem konci Sicilije leta 1783., ki je popolnoma podrl mnogo mest in selišč ter pokončal nad 100.000 ljudij. Na Portugalskem je bil zelo poguben samo potres od leta 1755., ki je pokončal Lizbono ter pobil nad 30.000 ljudij.

Na meseci.

Spisal Ivan Šubic.

(Konec.)

daj, ko poznamo nekoliko površje mesečevo, pojdi z menoj, dragi bralec, in obišči to velikansko puščavo — se ve, le v duhu, telesno ne gre lahko, kakor smo čuli v začetku. Izbrala si bodeva najlepši kraj za pristajališče, kjer bodeva videla največ novih in neznanih prikaznij — morebiti sredi meseca, na polutniku. Stopiva tedaj gori sredi noči — takrat bodeva gledala zvezdnato nebo v vsem njegovem krasu. Treba se je skrbno zaviti, kajti preteklo je uže čez poldrugo sto ur po zatonu solnca in ohladilo se je do dobrega. Noč je neizrečeno svitla v primeri z zemeljsko nočjo — in temu je vir velikanska rudečkasta krogla, ki visi ravno nad nama, v temenišči. Ta čarobna zvezda je v premeru skoro štirikrat širša, kakor se na zemlji vidi mesec in njena luč je pač 14krat močnejša, kakor ona naše sopremičnice — ta zvezda je naša zemlja! Povrača tedaj mesecu obilno njegovo zvestobo in mu daje bogate obresti; kaže mu tudi v teku 29 dnij jednake faze, kakor on nam. Sedaj, o polnoči, je v stadiji „polne zemlje“, proti jutru, čez 7 naših dnij, pa bode v „zadnjem kraji“. O poludne se mu predstavlja kot „mlada zemlja“, potem zopet „gori jemlje“ ter stopi na večer v „prvi kraje“. Pač je to nepopisno lep prizor, ko se menjuje v teku jednega ondotnega dneva lice tega ogromnega mesečevega meseca! In ta čudovita svetilnica ne izhaja in ne

zahaja, ampak kakor večna luč je obešena in pribita vedno na istem kraju obnebja, noč in dan. Solnce in druge zvezde prihajajo in izginjajo za obzorjem vsakih 354 ur — le jedna, najlepša zvezda ostane vedno na svojem prestolu, ona kraljuje tam vse večne čase!

Pa le proti nam obrnena plat mesečeva uživa rajsko to krasoto, na drugej polukrogli je ne vidijo nikdar. Tam so noči vedno temne in le nebrojne male zvezde migljajo doli na tiste nepoznane kraje in razsvitljajo nekoliko vsaj črno temo. Ono čarobno zemljo, ki sije drugej polovici v nepopisnej milobi uže stoletje za stoletjem, nepremisljivo in zvesto, poznajo prebivalci (— če jih je sploh kaj! —) nevidne mesečeve polukrogle le iz pravljic in gotovo romajo v celih tolpah na one daljne zavidane kraje, da gledajo zaželjena čuda. In marsikdo poreče potem: Sedaj pa rad umrjem, ko so moje trudne oči videle sanje mladih dnij!

Ozriva se še jedenkrat na našo zemljo, ki lije tako svitle žarke na mesečevo površje in pogledja jej malo bolj kritično v jasni obraz. Kmalu opaziva tudi na njej mnogo lis — to so morje in svetovni deli! Razločila bodeva svitlo maso starih kontinentov, oblito od temne partije, od morja. Objekte v obsegu na pr. Korzike, ki so obdani od zelo drugačnega obližja, moreva spoznavati brez truda. Slovensko domovino bi na zapadni strani, kjer jo objemajo in poljubujejo valovi jadranskega morja, natanko obmejila, a drugod, kjer jo obdajajo dežele, našla bi težko njen očrt — no, pa saj to še na zemlji ni lahko!

Velika mesta, kakor London in Pariz, kazala bi se nama v podobi male pičice, drugih del človeške roke pa bi ne spoznala več. Le izvrsten daljnogled bi nama odkril nekatere izpremembe, ki jih prouzročujejo naše iznajdbe na zemeljni skorji, a razločevati bi jih tudi ne mogla.

Letni časi pa gotovo zelo izpreminjajo površje. Mesečani bi lahko videli, kako nam polje in log obeleeva in ozeleneva leto za letom, rod za rodom!

Ker se zemlja obrne v 24 urah okrog svoje osi, podaje mesecu vedno novo lice v tem času. Stari deli sveta izgínjajo počasi iz njenega kroga in v malo urah se jame kazati Amerika strmečim očem in otoci tihega morja priplujejo na vidno stran. Le časih se ne ponavljajo v teku 24 ur te prikazni — tedaj namreč, ko zavijejo črni oblaki in megle kak del zemlje v neprozoren plašč.

Kako krasen in vesten časomer je tedaj zemlja Mesečanom v njihovih dolgih dnevih in nočeh! Večje dele časa kaže jim s svojimi fazami, ^{podrazdelbe} pa jim daje njeno vrtenje okolo osi. In ta ura nikdar ne obstane, ne prekasneva in ne prehiteva — temveč tisoč let kaže jim uže pravi čas in ga bode kazala — dokler ne izgine mej svetovnimi telesi!

Sedaj se pa začinja jutro. A nikakeršen mrak, nikaka zarja ga ne oznanja — saj ni zraka in kje bi se tedaj vzela! V tem trenutku je še črna noč — kar se zasveti tam na obzorji in preživi žarki vsujejo se čez vrhove gorá; doline pa so zavite še vedno v gosto temo. Solnce se vzdiguje počasi in počasi raste množica razsvitljenih krajev. Stoprav čez 68 minut prijadra cela solnčna krogla izza obzorja. A to je dobro za naju: ko bi se pokazalo solnce v naglici, pokončala bi ta nagla izpremema nama vid, kajti za hudo nočjo prišla bi brez prehoda nestrpljiva svitloba. Nedostatek atmosfere ne dovoljuje nobenega mraka, nobene počasne menjave mej nočjo in dnevom, kakor smo jo navajeni na zemlji.

Ko sva se nekoliko sprijaznila s to bliščečo svitlobo — ki se nama še bolj neznosna zdi v primeri s črno senco, ki zavija osojne plati gorá in razkosanega ^{klečevja}, pojdiva na bližnji hrib, da bodeva imela večji razgled. Tam hočeva prav v brezdeljici opazovati površje, in se veseliti krasnih podob, ki se nama bodo pač odprle pred očmi. Pot ne bode trda in če tudi nisi strasten hribolazec, naj te nikar ne skrbi. Teža je namreč na meseci šestkrat manjša, kakor na zemlji in zato bodeva tehtala komaj 10 kilogramov; ta malenkost pa se uže vleče in nese tudi navpik v goro. Kjer nama bode steza pošla, bodeva pa malo poplezala in poskočila sè skale na skalo, pa bodeva kmalu na vrhu. Kakih 7—10 metrov visoko se pognati, ne bodo delalo najmanjše preglavice, stalo bo toliko truda, kakor na zemlji skočiti na mizo v sobi!

Ta čuda dela jedino le zmanjšana teža na meseci. Tedaj sva na vrhu! A kak razgled, kako grozovita divja panorama se odpira pred strmečimi očmi! Samo golo skalovje štrli proti nebu v vseh mogočih fantastičnih podobah in kopah, podobno žvepljenemu zlitku. Vse površje je razdejano, razkosano, raztrgano. Nikjer ni nobene gladke ravnine, povsod le brazde, ^{hrapotine} in strmo pečevje in robovje.

Solnce obseva z nepopisnim bleskom te nage stene in grebene, te povzdignene in prevrnene stolpe, te čudne škrbine, a le na jednej

strani; na drugej pa jih krije črna tenja in povsod se kaže le razžaljiv skok mej svetlobo in temo, povsod le razžaljivi, v oko bodoči kontrasti!

Tistega srednjega tona, tistega čarobnega in milega somraka, ki tako nepopisno ugaja našim očem na zemlji in našemu ukusu, tu nikjer ne nahajamo. Zastonj ti išče oko miru in počitka po tej groblji, zastonj prijaznih prizorov in utrujen se obrneš proti nebu, da te odškoduje vedno modro nebo za te čudne neljube kraje. A kako si se zmotil! Nebo, ki se razprostira nad nama, ni ono sinje nebo, ki ga pozna z naše zemlje — to je črn obok, na katerem plava solnce in brlé zraven njega nebrojne zvezde. Zrak daje našemu nebu njegovo lepo modro barvo, a ker ga mesec néma, obdaje ga jedino brezbarvano vsemirje, obdaje ga črno ozadje! In tega žalostnega prta ne zakrijejo nikdar prijazni oblaki in mu ne vzamejo dolgočasne, obupne jednoličnosti, saj ni vode in iz česa bi megle nastale!

Obrniva se zopet na površje, a na drugo stran, proti kotlu naše gore. Tu zopet ni nič menj divij razgled, oko se ne bode počilo. Neizmerni propad zijá pred teboj, in še le kakih 2000—3000 metrov globoko doli se začinja kotlova ravnina. Prepad je temán, ker ga ne obséva nikdar solnce. Večna noč kraljuje za marsikako ogromno strmino v osojah. Nikdar se solnce ne vzdigne v take višočine, da bi zašli njegovi žarki tjá doli v te divje propade. Vrhovom se pa godí bolje, ti se kopljejo po 14 naših dnij v vednem solnci! Na tečajih se nahajajo celó gore tako visoke, da jih solnce nikdar ne zapusti, odkar so se vzdignili njihovi vrhunci po konci!

Zaradi dolgih dnij se skalnato površje na meseci pač silno ogreva. Pravijo, da proti večeru pripeka gori vročina, ki seza do 200° C., tedaj dvakrat hujša, kakor jo ima vrela voda!

Kamor se oko ozre, povsod je le neznanska pustinja, povsod grobna podrtija — živa podoba ohlajenej žlindri, ki teče iz naših plavžev — samo da so njene nepravilne čudne odrtine in škrbine tisočerno povekušane, veličastno divje in grozovito nakopičene ter zopet podrte . . .

In najžalostneje je to, da je vse pečevje notri do obzorja popolnoma golo. Nikjer ni temnih gozdov in zelenih travnikov: nikjer ni cvetočega polja in košatega drevja, mej katerim bi se svetila domovja kakih bitij, nikjer ni srebrnih rek in njih šumenjá, povsod je le nago kamenje — tihi grob!

Tako je tedaj na meseci. Ta poetični drug naše zemlje je v istini strašno prozaičen starec, podoben velikanskej skalnatej in goratej

puščavi, néma groblja ter sijajen vzgled onemoglosti, zapuščenosti in starosti, ki čaka tudi one daljne „večne“ svetove in jih naposled objame!

Z veseljem bodeva zapustila mesec in stopila na staro našo zemljo, ta rajski vrt s svojim modrim nebom, rumeno zarjo in mnogobojno mavrico; s svojim zelenjem in žuborečimi studenci, ki hité mimo belih koč in stanišč onih stvarij, ki se tako ponosno nazivljajo gospodarje sveta — a vender so le mal, minljiv prah na njem!

Veséli se lepe zemlje, a to naj ti ne beli glave, da jadra jednakej zapuščenosti, jednakej fazi nasproti, kakeršno nam jo sedaj podaje mesec. Nad nami bode uže porastel mah in nad onimi, ki so nam ljubi in dragi; tudi od naših otrok in unukov uže zdavna, zdavna ne bode več sledu, ko bo zemlja še vedno v istem krasu, kakor zdaj. Bog zna, koliko tisoč let bode še izhajalo in zahajalo solnce in bodeta še planina in log obelevala in ozelenevala. Človek bode delal iznajdbe svojega uma pač še nepopisne čase dolgo ter užival njih sad; ljubil in sovražil se bode mej seboj, kakor sedaj, stavil bode „večne“ spomenike poznim potomcem, a vender bode prišel njegov čas in zginil bode z zemlje, ki ga je rodila. . . . Kako lepo pravi Goethe: „Natur — Sie verwandelt sich ewig und ist kein Moment Stillstehen in ihr. Für's Bleiben hat sie keinen Begriff und ihren Fluch hat sie an's Stillstehen gehängt. Sie ist fest, ihr Tritt ist gemessen, ihre Ausnahmen selten, ihre Gesetze unwandelbar.“

Temu je priča mesec, ki je uže zdavna prebil svoja otročja leta, svojo mladeniško dobo in moških let kreposti, a sedaj nosi nad to cvetočo zemljo z njenimi rodovi in njenim življenjem svoje starosti breme ter „o njih premišlja, ki so bili!“

A čeravno so ga učenjaki nevsmiljeno oplenili njegove poezije in mu pretehtali obličje in obisti, človek se še vedno sočutno ozira nanj in vedno mu je še priljubljen drug, ki mu polni kopernečo dušo z neznano, sladko harmonijo. In menda se tako godi tudi onemu, ki je pomagal s svojim preiskovanjem in s svojimi daljnogledi vzeti mesecu skrivnosten značaj in poezijo, v katera je bil poprej zavit, tiste trenutke, ko „odloži učenjaka“ in postane samo človek; tiste trenutke objame ga zopet poezija mesečne noči in po starej navadi potoži svoje srečne bolečine spremljevalcu naše zemlje, ki mu lije sladke čute v srce — to čudno človeško srce!

